

فصلنامه علمی دیدگاه‌های حقوق قضائی
مقاله پژوهشی، دوره ۲۸، شماره ۱۰۳، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۷۷ تا ۱۰۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۷

روش‌های پیشگیری وضعی از جرائم بانکی در نظام بانکی افغانستان

|محمود پوپل| دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

|عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی*| استاد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشکده حقوق و علوم

سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

|سید حسین حسینی| دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه

فردوسی مشهد، مشهد، ایران

|سید مهدی سیدزاده| استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

پیشگیری از جرائم، نخستین گام جهت تحقق عدالت کیفری است. مبارزه با جرائم از دو طریق پیشگیری وضعی و اجتماعی ممکن خواهد بود که اغلب پیشگیری وضعی به دلیل سرعت در نتیجه حاصله، بیشتر مورد اقبال قرار می‌گیرد. پیشگیری وضعی عبارت از تدابیری است که با ایجاد تغییر نظام‌مند و دائمی در محیط، باعث کاهش فرصت‌ها و افزایش خطرات جرم می‌شود. امروزه مهم‌ترین پرونده‌های اقتصادی کیفری در افغانستان مربوط به جرائمی بوده که از طریق بانک‌ها رخ داده است. همین امر ضرورت پیشگیری وضعی از جرائم بانکی را دوچندان ساخته است. بنابراین با اعمال روش‌های پیشگیری وضعی از جرم، می‌توان تا حد زیادی از جرائم بانکی در افغانستان پیشگیری کرد. پژوهش حاضر در تلاش است تا با توجه به روش‌های چهارگانه کلارک، پیشگیری از جرائم بانکی را تبیین کند و از این طریق، راهکارهایی را برای کاهش فرصت‌ها و افزایش خطرات ارتکاب جرائم بانکی ارائه دهد. در روش اول (افزایش تلاش و زحمت برای ارتکاب جرم)، می‌توان

از طریق سخت کردن آماج جرائم از قبیل شفاف‌سازی و ایجاد سامانه‌های ملی بانکی و کنترل تسهیل‌کننده‌های جرائم از قبیل جابه‌جایی دوره کارمندان بانکی و تقویت بانکداری الکترونیک از جرائم بانکی پیشگیری کرد. در روش دوم (افزایش خطرات جرم)، می‌توان از طریق ایجاد سیستم نظارتی جامع، نظارت و شناسایی کارمندان بانک و تعیین مدیر علیه مبارزه با جرائم بانکی باعث پیشگیری از جرائم بانکی شد. در روش سوم (کاهش منافع و عواید حاصله از جرم)، می‌توان از طریق کاهش جذابیت جرم و محروم کردن از منافع و در روش چهارم (حذف معاذیر) از طریق وضع قوانین، آگاهی و تسهیل اجرای قوانین از جرائم بانکی پیشگیری کرد.

واژگان کلیدی: پیشگیری وضعی، جرائم بانکی، پول‌شویی، اختلاس، مدیران بانکی، بانکداری الکترونیک، نظام بانکی افغانستان.

مقدمه

در یک تعریف موسع می‌توان گفت که جرائم بانکی شامل تمام جرائمی می‌شود که مؤسسات مالی و کارمندان آن‌ها (به‌عنوان بزه‌دیده، بزه‌کار یا واسطه) در تحقق جرم دخالت دارند، مثل سرقت از بانک، جعل اسناد بانکی و... (اسلامی، ۱۴۰۰: ۳۳). به‌طور معمول بانک‌ها، صرافی‌ها و مؤسسات مالی و پولی براساس نظریه انتخاب عقلانی و به‌دلیل ارتباط مستقیم با جذب منافع اقتصادی و سرمایه مردم و تاجران، یکی از آماج مهیاکننده جرائم محسوب می‌شوند. جرائم بانکی غالباً با انگیزه اهداف مالی از سوی کارمندان و مشتریان بانک ارتکاب می‌یابد و آسیب جدی به امنیت اقتصادی کشورها وارد می‌سازد (جلیلیان و عطازاده، ۱۳۹۴: ۱۲۶). رشد روزافزون جرائم بانکی در افغانستان، نگران‌کننده بوده و اثرات زیان‌باری بر اقتصاد این کشور به جا گذاشته است. بنابراین مسئله‌ای که ذهن سرمایه‌گذاران، وام‌گیرندگان و مردم را به خود معطوف می‌دارد، روش‌های پیشگیری از تهدیدهایی است که به‌واسطه حس زیاده‌خواهی بزه‌کاران در ارتکاب جرائم بانکی است. لذا با روش‌های پیشگیری وضعی می‌توان از این معضل‌ها و چالش‌ها در نظام بانکی افغانستان جلوگیری کرد. ضرب‌المثل معروفی در فرهنگ افغانستان و ایران وجود دارد که فهم ابتدایی از پیشگیری وضعی را به خوبی بیان می‌کند، اینکه «مالت را نگهداری کن و همسایه خود را دزد نگیر». پیشگیری وضعی ناظر به اوضاع و احوال و شرایطی ماقبل از جرم است. در پیشگیری وضعی، حذف کامل جرائم بانکی محال است، اما هدف معقول می‌تواند کاهش میزان آن باشد (cf. Biagoli, 2008). براساس تعریف کلارک پیشگیری وضعی عبارت از مجموعه اقدامات و تدابیری از قبیل مدیریت، طراحی یا مداخله فوری در محیط پیرامون است که به‌صورت هدفمند و

دائمی اجرا می‌شوند، طوری که تا حد امکان فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش و خطرات آن را افزایش می‌دهد (Clark, 1995: 8). به تعبیر این جرم‌شناس معروف، پیشگیری وضعی به‌دنبال کاهش فرصت‌ها، افزایش خطرات و سود ناشی از آن است (ibid). کلارک روش‌های پیشگیری وضعی از جرم را براساس این تعریف ابتدا در چاپ ۹۲ کتاب خود به سه دسته اصلی و سپس در چاپ ۹۷ کتاب خود این روش‌ها را به چهار دسته تقسیم کرده که هر یک از این روش‌ها، چهار راهکار از راهکارهای شانزده‌گانه پیشگیری وضعی را دربر می‌گیرند (ر.ک. صفاری، بی‌تا). این روش‌ها عبارت‌اند از:

الف) افزایش تلاش (زحمت) برای ارتکاب جرم: کلارک در این روش پنج شیوه (سخت کردن آماج جرم، کنترل دسترسی به آماج جرم، غربال خروجی‌ها، منحرف کردن بزهکاران از آماج جرم، و کنترل وسایل آسان‌کننده جرم) را زیرمجموعه این روش قرار داده است (ر.ک. صفاری، بی‌تا: ۲۹۲). اما با بررسی قوانین بانکی افغانستان مشخص می‌شود که دو شیوه آن، سخت کردن آماج جرم و کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده در مسئله پیشگیری از جرائم بانکی کاربرد دارد. به‌طور نمونه در نظام بانکی افغانستان از طریق شفاف‌سازی ساختار بانکی می‌توانیم آماج جرائم بانکی را سخت کنیم و یا از طریق جابه‌جایی دوره کارمندان بلندرتبه بانک‌ها، تسهیل‌کننده جرائم بانکی را کنترل کنیم تا در نتیجه زمینه کاهش جرائم بانکی فراهم شود.

ب) افزایش خطرات جرم: کلارک معتقد است که در این روش اصلی‌ترین تدابیر و اقدامات وضعی، یعنی آن‌هایی که خطرات جرائم (از قبیل نظارت رسمی، نظارت کارمندان، نظارت طبیعی و...) را افزایش می‌دهند، توضیح داده خواهد شد (رزنام و همکاران، بی‌تا: ۱۵۴). نظام بانکی افغانستان در زمینه نظارت که نقش مؤثری در پیشگیری از جرائم بانکی دارد، با برخی چالش‌ها و معضلات مواجه است که در واقع زمینه افزایش جرائم بانکی را بالا برده است. مثلاً ضعف سیستم جامع نظارتی، عدم نظارت نهادهای غیررسمی، ضعف نظارت بر کارمندان بانک و... می‌تواند خطرات جرائم بانکی را افزایش دهد و باعث پیشگیری وضعی شود.

ج) کاهش دستاوردها و منافع جرم: کلارک معتقد است که در این روش اصلی‌ترین تدابیر و اقدامات وضعی، یعنی آن‌هایی که منافع و عواید حاصله از جرائم را کاهش می‌دهد، مورد بحث قرار خواهند گرفت (صفاری، بی‌تا: ۲۹۴). با توجه به این روش، مسئله مثبتی که در نظام افغانستان وجود دارد، پیوستن به گروه اقدام مالی است که تا حدی نیز در پیشگیری از جرائم بانکی مؤثر واقع شده است. اما معضل عمده‌ای که در این روش وجود دارد خویشاوندگماری و پارتی‌بازی مقامات دولتی به‌ویژه مدیران ارشد بانکی است. خویشاوندگماری و پارتی‌بازی بیش از حد دولتمردان و

مدیران ارشد بانکی فساد در نظام بانکی را افزایش داده و زمینه وقوع جرائم بانکی را فراهم کرده است.

د) حذف معاذیر: در این روش اصلی‌ترین تدابیر و اقدامات وضعی، دفع عذرها و بهانه‌هایی است که بزهکاران آن را رفتار منطقی جلوه می‌دهند. کلارک معمولاً آموزش و آگاهی، تدوین قوانین، اجرای قوانین و... را زیرمجموعه این روش قرار داده (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۲۴۸؛ صفاری، بی‌تا: ۴). با توجه به این روش، مسئله مثبت در نظام بانکی افغانستان، بحث آگاهی عمومی و آموزش کارمندان بانکی است. به همین منظور بانک مرکزی افغانستان در سال ۱۳۸۸ مرکز آموزش غیرانتفاعی ملی بانکداری و مالی^۱ را جهت آموزش کارمندان بانکی تأسیس کرده است (سایت بانک مرکزی). بانکی‌های خصوصی از جمله عزیزی بانک نیز مرکز آموزش بانکداری را به منظور ظرفیت‌سازی کارمندان بانک در زمینه ارتقای دانش و محصولات، فناوری، خدمات مشتریان، کارایی عملیاتی و آخرین پیشرفت‌ها راه‌اندازی کرده است (سایت عزیزی بانک). اما با توجه به این روش، دو معضل عمده (عدم اجرای قوانین و نداشتن قوانین بانکی شفاف و سخت‌گیرانه) آمار جرائم بانکی در نظام بانکی افغانستان را افزایش داده است.

بنابراین باتوجه به این مقدمه، پژوهش حاضر در تلاش است تا بر مبنای روش‌های چهارگانه کلارک، جایگاه نظام بانکی افغانستان را در پیشگیری وضعی از جرائم بانکی تبیین و بررسی کند. قبل از ورود به بحث بیان این نکته حائز اهمیت است که تبیین و تحلیل موضوع حاضر با توجه به تغییر حکومت طالبان در این کشور همچنان از اهمیت بسزایی برخوردار است، زیرا نظام بانکی افغانستان پس از روی کار آمدن طالبان همچنان به شکل قبلی خود باقی مانده است. تاکنون قوانین بانکی دستخوش اصلاح و تغییرات اساسی نشده است.

۱. روش‌های مبتنی بر افزایش تلاش (زحمت)^۲

کلارک بیان می‌کند که منظور از روش افزایش تلاش یا زحمت آن است که برای عمل مجرمانه تدابیری پیشگیرانه از قبیل سخت کردن آماج جرم و ایجاد محدودیت برای استفاده از ابزارهای تسهیل‌کننده ارتکاب جرم، صورت گیرد (صفاری، بی‌تا: ۲۹۳). در مقدمه بیان شد که کلارک پنج شیوه را زیرمجموعه این روش قرار داده است که دو روش آن (سخت کردن آماج جرم و کنترل

۱. انستیتوت بانکداری و مالی افغانستان (AIBF).

تسهیل‌کننده‌های جرم) در پیشگیری از جرائم بانکی افغانستان کاربرد مؤثر دارد. مثلاً می‌توان از طریق شفاف‌سازی عملیات بانکی یا ایجاد سامانه‌های ملی بانکی، آماج جرائم بانکی را سخت کرد و یا از طریق جابه‌جایی دوره کارمندان بانکی یا تقویت بانکداری الکترونیک عوامل تسهیل‌کننده جرائم بانکی را کنترل کرد تا زمینه کاهش این گونه جرائم فراهم شود.

۱-۱-۱. سخت کردن آماج جرائم بانکی

به عقیده کلارک یکی از شیوه‌های پیشگیری وضعی، سخت کردن آماج است؛ بدین مفهوم که با ایجاد موانعی مجرم را با سختی مواجه کنیم تا از ارتکاب جرم دست بردارد (بهره‌مند، ۱۳۹۳: ۱۵۵). مسلماً استفاده از این شیوه پیشگیری وضعی به‌منظور کاهش جرائم بانکی در افغانستان نیز مؤثر و مفید است. با بررسی قوانین بانکی می‌توان دریافت که بهترین شیوه پیشگیری از طریق سخت کردن آماج جرم در نظام بانکی افغانستان شفافیت در عملیات بانکی و ایجاد سامانه‌های ملی بانکی است. چنانکه مهم‌ترین ابزارهای شفاف‌سازی تشخیص هویت مشتریان، حفظ و نگهداری اسناد، شناسایی و گزارش‌دهی معاملات مشکوک است که نقش مؤثر در کاهش جرائم بانکی دارد.

۱-۱-۱. شفافیت

یکی از بهترین شیوه‌های سخت کردن آماج جرم در افغانستان که نقش بسزایی در زمینه کاهش و پیشگیری جرائم بانکی دارد شفاف‌سازی^۱ ساختار و علمیات نظام بانکی است، به این دلیل که جرائم بانکی در مقایسه با جرائم عادی در وضعیتی انجام می‌شود که عدم شفافیت حاکم باشد. کارکرد پیشگیرانه شفافیت در نظام بانکی این است که در پیشگیری از سوءاستفاده مدیران و کارمندان بانکی نقش مهمی دارد (جمالی و نرگسیان، ۱۳۹۵: ۶۸)، زیرا اولاً، شفاف‌سازی بستر مناسب نظارتی را طوری برای جامعه فراهم می‌کند که حس دیده شدن کارمندان به مردم دست بدهد و زمانی که این حس در مردم به‌وجود می‌آید، رفتار مدیران و مسئولان نظام بانکی تغییر می‌کند و سبب کاهش جرائم بانکی می‌شود (ر.ک. عبدالحسن‌زاده و ثنائی، ۱۳۹۴)؛ ثانیاً، تحقیقات حاکی از آن است که میزان جرائم اقتصادی توسط کارمندان بانکی ارتباط مستقیم به شفافیت و عدم شفافیت در ساختار و تشکیلات نظام بانکی دارد (ساریخانی و اکرمی سراب،

1. transparency

۱۳۹۲: ۹۴). برای نمونه نتیجه یکی از تحقیقات این است که ۵۵ درصد از بانک‌ها اعلام کردند که رفتارهای غیرصادقانه کارکنان از عوامل اصلی جرائم اقتصادی بوده است (Pandit & Tazul, 2018: 55)؛ ثالثاً، عدم شفافیت باعث می‌شود که افراد بانفوذ و قدرتمند از امتیازات ویژه‌ای برخوردار شوند و رانت‌جویی رواج پیدا کند. پس شرط لازم برای نظام بانکی مطلوب و کارا، شفافیت در ساختار و عملکرد بانک‌هاست (میرخلیلی و شمشر، ۱۳۹۶: ۱۶۲).

به همین منظور ماده ۹ کنوانسیون مریدا که از مهم‌ترین کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد درباره فساد است، شفافیت در جلوگیری از فساد را مؤثر و مفید دانسته است. قانونگذار افغانستان نیز شفاف‌سازی نظام بانکی را به عنوان اساسی‌ترین روش پیشگیری از جرائم بانکی قلمداد کرده و در مواد متعدد قانون بانکداری و قانون جلوگیری از پول‌شویی به این موضوع اشاره کرده است. مهم‌ترین ابزارهای شفافیت در قوانین بانکی افغانستان عبارت است از تشخیص هویت، شناسایی معاملات مشکوک، حفظ و نگهداری اسناد و گزارش‌دهی، که هر یک در ادامه به‌صورت اجمالی مورد بحث قرار می‌گیرد.

الف) تشخیص هویت: یکی دیگر از شیوه‌های سخت کردن آماج جرم در افغانستان که نقش مؤثر در کاهش جرائم بانکی دارد تشخیص هویت مشتریان است. چنانکه تلاش‌های بین‌المللی در چند دهه اخیر در جهت منع افتتاح حساب‌های مشکوک و تعیین هویت کامل مشتری هدایت شده است. آنچه از مجموع اسناد بین‌المللی استنباط می‌شود اینکه هویت مشتریان بانکی به‌ویژه مشتریان غیرثابت باید دقیقاً مشخص شود. در این زمینه بر کمیته بال^۱، کنوانسیون پالرمو، مریدا و... مبنی بر احراز هویت شناسایی مشتری و افتتاح حساب‌های جعلی تأکید شده است. فقرة ۱ بند ۲ ماده ۸۴ قانون بانکداری افغانستان نیز مقرر می‌دارد که بانک‌ها نمی‌توانند برای اشخاصی که هویتشان مجهول باشد، حساب بانکی افتتاح کنند؛ بدین مفهوم که قانونگذار بانک‌ها را به ثبت هویت کامل مشتریان و حفظ و نگهداری اسناد آنان مکلف کرده است. در ماده ۱۲ قانون جلوگیری از پول‌شویی و ماده ۲۹ مقررۀ تنظیم فعالیت‌های صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی نیز بیان شده است که

1. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS).

کمیته نظارت بر بانکداری بازل؛ «مرکب است از نمایندگان ارشد بانک‌های مرکزی تعدادی از کشورهای گروه ده است که معمولاً هر سه ماه یک بار توسط بانک تسویه‌های بین‌المللی به‌عنوان دبیرخانه دائمی آن در شهر بازل سوئیس تشکیل می‌گردد و به همین دلیل به کمیته بازل معروف شده است. کمیته بازل دارای قدرت قانونی نیست، ولی اکثر کشورهای عضو آن به‌طور ضمنی موظف به اجرای توصیه‌های آن هستند» (محمد اسحق سهرابی، «کمیته بازل چیست»، روزنامه اعتماد، ۲۶ شهریور ۱۳۸۵).

بانک‌ها، صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی مکلف هستند، هویت مشتریان خود را در همه حالات (به خصوص قبل یا حین افتتاح حساب، حین معاملات غیرمنظم، قبل از انتقال پول به داخل و خارج کشور، در حال ظن به پول‌شویی و تمویل تروریسم و در حالت نادرست بودن اطلاعات مشتری) تشخیص دهند و تثبیت کنند، در غیر این صورت به عرضه خدمات مبادرت نورزند.^۱

ب) گزارش‌دهی عملیات بانکی: یکی دیگر از شیوه‌های سخت کردن آماج جرم در افغانستان که می‌تواند عامل بازدارنده و کاهش‌دهنده جرائم بانکی باشد، گزارش‌دهی عملیات بانکی به مافوق یا مقام ذیصلاح است. به این دلیل که جرائم بانکی معمولاً توسط مجرمان حرفه‌ای و خطرناک انجام می‌شود. لذا امکان کشف این‌گونه جرائم بدون گزارش‌دهی کارمندان نظام بانکی و شهروندان بسیار مشکل است. چنانکه ماده ۱۴ کنوانسیون مریدا بانک‌ها و مؤسسات مالی را به کنترل فعالیت‌های بانکی، گزارش‌دهی معاملات مشکوک و گزارش انتقال پول و اوراق بهادار مکلف کرده است. در حقوق داخلی قانونگذار افغانستان نیز در موارد متعدد کارمندان بانکی خویش را به ارائه گزارش ملزم کرده است:

۱. در بند ۲ ماده ۸۵ قانون بانکداری بیان می‌کند که بانک‌ها مکلف هستند در مدت ۵ روز بعد از افتتاح حساب مشتریان، موضوع را به بانک مرکزی گزارش دهند.

۲. در ماده ۱۷ قانون جلوگیری از پول‌شویی نیز بیان کرده است که مرجع گزارش‌دهنده مکلف است در مورد معاملات نقدی بیش از حد مجاز، در مدت زمان پیش‌بینی‌شده به گروه اقدام مالی گزارش ارائه دهد.

۳. در ماده ۳۳ مقررۀ تنظیم فعالیت صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی آمده است که صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی، به گزارش معاملات بالغ بر ۵۰۰ هزار افغانی یا معادل آن به سایر اسعار خارجی به گروه اقدام مالی افغانستان، ترجیحاً به صورت الکترونیکی و یا در فرم‌های مخصوص مکلف هستند. در نتیجه می‌توان گفت این نوع از گزارش‌دهی و اطلاع‌رسانی‌ها در نظام بانکی باعث ارتقای شفافیت در عملکرد و امور بانکی شده است که بدون شک باعث پیشگیری از جرائم بانکی می‌شود.

۱. در فقره ۲ ماده ۳ مقررۀ مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پولشویی و تمویل تروریسم نیز بیان شده است که مؤسسات مالی مکلف‌اند تا مشتریان خویش را به درستی شناسایی کنند.

ج) **حفظ و نگهداری اسناد:** یکی از مهم‌ترین شیوه‌های سخت کردن آماج در افغانستان که می‌تواند زمینه‌ساز کاهش جرائم بانکی شود، حفظ و نگهداری اسناد بانکی است. به همین دلیل در نظام بانکی افغانستان حفظ و نگهداری اسناد مربوط به افتتاح حساب، احراز هویت مشتریان، عملیات و معاملات بانکی و گزارش‌های موارد مشکوک به مراجع ذیصلاح برای کسب اطلاعات و پیشگیری از جرم لازم است. بنابراین مدارک و اسناد طبق توصیه گروه «اف ای تی اف»^۱ باید به حدی باشد که شواهد کافی برای تعقیب رفتار مجرمانه را ارائه کند، زیرا الزامی بودن حفظ و نگهداری اسناد باعث می‌شود که در صورت سوءظن به معاملات بانکی، امکان بررسی معاملات مشکوک برای بانک‌ها فراهم شود (میرزائی، ۱۳۷۸: ۳۸). به همین منظور ماده ۱۴ کنوانسیون ملل متحد جهت مقابله با فساد مالی، بانک‌ها، مؤسسات مالی غیربانکی و به خصوص حواله‌کنندگان پول کشورهای عضو را مکلف کرده است تا به منظور جلوگیری از پول‌شویی اسناد و اطلاعات مشتریان خویش را حفظ و نگهداری کنند. در حقوق داخلی نیز قانونگذار، نگهداری اسنادی را که هویت مشتریان و سایر اشخاص ذینفع را ثابت می‌سازد، از شرایط اساسی افتتاح حساب دانسته است (بند ۳ ماده ۸۴ قانون بانکداری). در ماده ۷۸ این قانون نیز تأکید شده است که بانک‌ها حداقل برای ده سال نسخه چاپی اسناد، تمام معاملات^۲ و موافقت‌نامه‌های مربوط به حساب مشتریان را حفظ کنند. همچنین ماده ۳۶ مقررۀ تنظیم فعالیت صرافان و خدمات پولی مقرر می‌دارد که صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی مکلف‌اند تا تمام اسناد هویتی مشتریان و انتقالات پولی داخلی و بین‌المللی را حداقل برای ۵ سال حفظ و نگهداری و کپی آن را به مرکز تحلیل معاملات و راپورهای مالی افغانستان ارسال کنند. فقره ۲ ماده ۳۷ این مقررۀ به منظور پیشگیری از جرم تمویل تروریسم نیز بیان می‌کند که صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی، معلومات یا لیست از اشخاص و سازمان‌هایی که حسب قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد در قسمت مبارزه با تأمین مالی تروریسم، امنیت ملی و سایر مراجع ذیصلاح افغانستان قرار دارند، حفظ و نگهداری کنند.

د) **شناسایی معاملات مشکوک:** آخرین شیوه سخت کردن آماج جرم در افغانستان که نقش مهم در پیشگیری از جرائم بانکی دارد، شناسایی معاملات مشکوک است. منظور معاملات مشکوک این نیست که مؤسسات مالی و بانکی مشخص کنند مبادلات مالی مثلاً مرتبط با

۱. Financial Action Task Force: گروه ویژه اقدام مالی.

۲. در فقره ۲ ماده ۳ مقررۀ مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پولشویی و تمویل تروریسم نیز بیان شده است که مؤسسات مالی مکلف‌اند تا اسناد مربوط به معاملات را نگهداری کنند.

پول‌شویی است یا خیر؟ بلکه باید مراقبت کنند که معاملات مالی منطبق و متناسب به نوع فعالیت اقتصادی و کسب‌وکار مشتری بوده است یا خیر؟ بنابراین سیستم گزارش‌دهی چه به صورت نقدی و چه به صورت الکترونیکی باید حاوی معلومات مؤثر و مفید (از قبیل هویت کامل مشتریان، اطلاعات عملیات، وضعیت گردش حساب و...) باشد (برزآبادی، ۱۳۹۵: ۷۵). ماده ۱۴ کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد مالی، ماده ۷ کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی و نیز توصیه ۱۳ از ۴۰ توصیه گروه ویژه اقدام مالی^۱، دولت‌های عضو را به گزارش‌دهی مفاسد مالی و معاملات مشکوک مکلف کرده‌اند. در حقوق داخلی نیز قانونگذار به جهت پیشگیری از جرائم بانکی، شناسایی معاملات مشکوک و گزارش‌دهی آن را به مقامات ذیصلاح الزامی دانسته است. چنانکه در ماده ۱۴ قانون جلوگیری از پول‌شویی مقرر کرده است که مرجع گزارش‌دهنده مکلف به گزارش معاملات پیچیده و غیر معمول که هدف واضح قانونی یا اقتصادی ندارند، در قالب تدابیر شدید تشخیص هویت مشتریان است و سپس منظر این معاملات را تا حد ممکن مطالعه کنند و نتایج آن را طبق نظر ذیصلاح و مفتش ارائه دهند. همچنین ماده ۳۲ و ۳۳ مقرر تنظیم فعالیت‌های صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی و در فقره ۲ ماده ۳ مقرر مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم، صرافان و مؤسسات مال و پولی را به تشخیص معاملات مشکوک و نیز ارائه گزارش آن به گروه اقدام مالی افغانستان مکلف کرده است.

۱-۱-۲. ایجاد سامانه‌های ملی بانکی

سخت کردن آماج جرم از طریق ایجاد سامانه‌های الکترونیکی از قبیل سامانه هشدار عبور مشتریان از خط قرمز و... نیز می‌تواند از روش‌های پیشگیری وضعی جرائم بانکی در افغانستان محسوب شود، زیرا در اسرع وقت باعث اطلاع‌رسانی معاملات مشکوک از طریق پیامک، ایمیل و... به مدیران بانکی می‌شود که بلافاصله مدیران و کارمندان بانک با اعمال محدودیت‌های لازم بر حساب بانکی فرد خاطی از وقوع جرائم بانکی جلوگیری می‌کنند. به همین دلیل در اکثر کشورهای جهان بانک‌ها و مؤسسات مالی برای پیشگیری از جرائم بانکی از سامانه‌های ملی بانکی استفاده می‌کنند. مثلاً در نظام بانکی ایران برای پیشگیری از جرائم بانکی از سامانه‌های ملی همچون

سامانه جامع نظارت اعتباری^۱، سامانه میراب^۲ و... استفاده می‌شود. در نظام بانکی افغانستان نیز به منظور پیشگیری از جرائم اقتصادی از پرتال گزارش‌دهی برخط (ITRS)^۳ به واحد استخبارت واحد مالی و سامانه راپوردهی فراهم‌کنندگان خدمات مالی استفاده می‌شود. به همین دلیل تمام صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی به منظور پیشگیری از جرائم بانکی مکلف هستند تا گزارش معاملات بزرگ خویش را تا ده روز کاری، ماه بعدی مطابق قانون به گروه اقدام مالی افغانستان از طریق پرتال گزارش‌دهی برخط و سامانه راپوردهی فراهم‌کنندگان خدمات مالی ارسال کنند (بانک مرکزی، ۱۳۹۹). اما این دو سامانه برای پیشگیری از جرائم بانکی در افغانستان کافی به نظر نمی‌رسد. نظام بانکی افغانستان باید سامانه‌های مختلف دیگر از جمله سامانه هشدار عبور مشتریان از خط قرمز را ایجاد و راه‌اندازی کند. کاربرد این سامانه، گزارش‌دهی خودکار به مدیران بانکی در خصوص وضعیت بد یک مشتری از حیث تنزل رتبه اعتباری است که به اثر عوامل متعددی از قبیل بدهی مالیاتی، چک برگشتی و... به وجود آمده و از طریق روش‌های مختلف از جمله پیامک، ایمیل و... اطلاع‌رسانی می‌کند تا مدیران بانکی را قادر سازد در اسرع وقت تصمیمات لازم را اتخاذ کنند تا از وقوع احتمالی جرائم بانکی پیشگیری شود (میرزاجانی و نجات‌زادگان، ۱۳۹۷: ۳۹۶).

۱-۲. کنترل تسهیل‌کننده جرائم بانکی

تسهیل‌کننده‌های جرم به بزهکار کمک می‌کند تا عمل مجرمانه را انجام دهد و یا به بی‌نظمی اقدام کند. تسهیل‌کننده‌ها سه نوع فیزیکی، اجتماعی و شیمیایی هستند (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۹۷). تسهیل‌کننده‌ها توانایی بزهکاران را افزایش می‌دهند و به آن‌ها کمک می‌کنند تا بر تدابیر پیشگیرانه غلبه کنند. در پژوهش حاضر تسهیل‌کننده‌های فیزیکی مورد بحث است. مثلاً پابرجا بودن طولانی یک کارمند بلندرتبه در بانک‌ها و یا بانکداری کلاسیک، احتمال پول‌شویی یا اختلاس را افزایش می‌دهد که در ادامه به صورت مفصل بحث می‌شود.

1. monitoring module

۲. سامانه جامع نظارت اعتباری؛ سامانه‌ی است که به وسیله آن هرگونه تغییرات در وضعیت اعتباری مشتری در اختیار بانک‌ها قرار می‌گیرد. سامانه میراب برای جمع‌آوری کنترل صحت و ترکیب داده‌های تجاری استفاده می‌شود و امکان پردازش و تبادل داده‌ها را نیز فراهم می‌کند. برای مطالعه بیشتر ر.ک. میرزاجانی و نجات‌زادگان، ۱۳۹۷: ۳۹۵-۳۹۸.

3. International Transactions Report System

۱-۲-۱. جابه‌جایی دوره کارمندان بانک

کنترل تسهیل‌کننده‌های جرائم بانکی از طریق جابه‌جایی کارمندان بانک نیز از روش‌های پیشگیری وضعی محسوب می‌شود. به این دلیل که پابرجا بودن طولانی‌مدت یک مدیر یا کارمند بانک به او فرصت می‌دهد که در صورت تمایل به جرم مشتریان خود را به‌خوبی شناسایی کند و با آن‌ها وارد معامله و تبانی شود (دادخواهی، ۱۳۹۰: ۲۲۹). پس با جابه‌جایی دوره کارمندان بانک‌ها، تسهیل‌کننده‌های جرائم بانکی کنترل و زمینه تخلف برای آنان سخت می‌شود. بنابراین جابه‌جایی دوره کارمندان بانکی در نظام بانکی افغانستان به‌منظور پیشگیری از جرائم بانکی امری اجتناب‌پذیر تلقی می‌شود.

۱-۲-۲. تقویت بانکداری الکترونیک

کنترل تسهیل‌کننده‌های جرائم بانکی از طریق تقویت بانکداری الکترونیکی نیز از روش‌های پیشگیری وضعی محسوب می‌شود. نظام بانکی افغانستان در زمینه بانکداری الکترونیکی، نوپا و جوان است و تا رسیدن به وضعیت مطلوب راه درازی در پیش دارد. در نظام بانکی افغانستان از نرم‌افزارهای الکترونیکی به‌ندرت استفاده می‌شود و مردم آشنایی کافی در این زمینه ندارند. حتی در نظام بانکی افغانستان تلفن‌بانک، اینترنت‌بانک، پوز و... اصلاً وجود ندارد. بنابراین با تقویت بانکداری الکترونیکی در نظام بانکی تا حدود زیادی می‌توان از جرائم بانکی به‌ویژه پول‌شویی و اختلاس پیشگیری کرد و به‌شدت میزان این‌گونه جرائم را کاهش داد. به این دلیل که کارکرد پیشگیرانه تقویت بانکداری الکترونیک در نظام بانکی افغانستان این است که اولاً، نظارت بانک مرکزی را تسهیل و به‌دلیل سرعت بالای سیستم بانکی الکترونیکی حسابرسی روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه را فراهم می‌کند. ثانیاً، با راه‌اندازی نرم‌افزارهای الکترونیکی از قبیل همراه‌بانک، اینترنت‌بانک و... دسترسی مشتریان به انجام عملیات بانکی بدون حضور فیزیکی انجام می‌شود، کنترل حساب بانکی توسط صاحبان حساب ممکن می‌شود و هر اقدام بانک بلافاصله به اطلاع مشتری می‌رسد که بدون شک در پیشگیری از جرائم بانکی مفید و مؤثر خواهد بود؛ ثالثاً، با تقویت بانکداری الکترونیک میزان نظارت بر کارمندان و مشتریان به شدت بالا می‌رود. مثلاً هر روز عملیات بانکی کارمندان و مشتریان از قبیل میزان پول جابه‌جاشده و... از طریق سیستم ثبت می‌شود. پس اگر کارمندی یا مشتری پول را از میزان اصلی آن، زیاد یا کم انتقال دهد، بانک با توجه به تراکنش ثبت‌شده در سیستم، پول اضافی را از کارمند یا مشتری دوباره دریافت می‌کند و از این طریق مانع پول‌شویی و اختلاس می‌شود (حشمتی مولایی، ۱۳۸۴: ۶۵).

۲. روش‌های مبتنی بر افزایش خطر جرم^۱

کلارک معتقد است که بزهکاران بیشتر از خطرهای دستگیری می‌ترسند تا عواقب آن. بدیهی است که نگرانی این اشخاص عقلانی است، زیرا در صورت دستگیری، نمی‌توانند از مجازات فرار کنند، ولی با اعمال احتیاط خواهد توانستند که خطر دستگیری خویش را کاهش دهند (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۲۲۹). به همین دلیل است که پیشگیری وضعی، خطر جرم را افزایش می‌دهد و تلاش برای مجازات بزهکاران را غیرضروری می‌سازد. بنابراین روش‌های مبتنی بر افزایش خطر می‌کوشد تا با اتخاذ تدابیر نظارتی و مراقبتی، خطرات ارتکاب جرم را افزایش دهد و از این طریق از وقوع جرم پیشگیری کند و باعث کاهش جرائم شود. در نظام بانکی افغانستان، مهم‌ترین روش‌هایی که می‌تواند خطرات جرائم بانکی را افزایش دهد عبارت‌اند از: ایجاد سیستم نظارتی جامع، نظارت و شناسایی کارمندان بانک، تعیین مدیر علیه مبارزه با جرائم بانکی و تحریم مؤسسات مالی از سوی بانک مرکزی که هر یک در ادامه به صورت مفصل بحث می‌شود.

۲-۱. ایجاد سیستم نظارتی جامع

باتوجه به اینکه حجم زیادی از عواید ناشی از جرائم بانکی در افغانستان، به‌ویژه پول‌شویی و اختلاس از طریق نظام مالی و بانکی به جریان می‌افتد و وارد بدنه اقتصادی کشور می‌شود، ایجاد سیستم جامع نظارتی در نظام بانکی افغانستان، می‌تواند باعث افزایش خطرات جرائم بانکی و باعث پیشگیری از این‌گونه جرائم شود، زیرا اولاً، اسناد بین‌المللی متعددی از جمله ماده ۱۴ کنوانسیون مریدا دولت‌های عضو را به منظور پیشگیری از جرائم بانکی به ایجاد رژیم مدیریتی ارشادی فراگیر برای نظارت بر کار بانک‌ها و مؤسسات مالی غیربانکی مکلف کرده است؛ ثانیاً، نظارت بر سیستم بانکی یکی از ملزومات اقتصاد مدرن است تا امنیت مالی سپرده‌گذاران را تضمین و دولت و نظام بانکی را از انحلال و تبعات آن دور نگه دارد (Davis, 2009: 27)؛ ثالثاً، با نظارت همواره خطر کشف جرائم بانکی وجود دارد. پس ممکن است با نظارت جامع به این نتیجه برسیم که بین اثرات پیشگیرانه و خطر کشف هم‌بستگی وجود دارد (Korsell, 2005: 63). گروه ویژه اقدام مالی (FATF) و طرح پیوستگی مشاغل (BCPs)^۲ نمی‌توانند یک کشور را به مدل‌سازی

1. increasing perceived risks

2. Business Continuity Plan

نظارت ویژه مجبور کند (لارنت چتین و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۰). به همین دلیل، امروزه فرایند نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات مالی و بازار سرمایه به دو شیوه است: نظارت یکپارچه از سوی بانک مرکزی و نظارت از سوی ناظر مستقل به غیر از بانک مرکزی. میزان کاربرد دو شیوه یادشده نیز در جهان تقریباً برابر است (زارعیان چناری، ۱۳۹۶: ۴۸). در اکثر کشورها وظیفه نظارت بانکی به یک مرجع یا نهاد کاملاً خاص و مستقل از بانک مرکزی واگذار شده است، زیرا وظیفه این مرجع مستقل، تنها نظارت بر معاملات بانکی نیست، بلکه فعالیت‌ها و سیاست‌های پولی و انجام وظایف بانک مرکزی را هم مطابق به قوانین مربوطه، اصول‌نامه و لوایح داخلی کشور و مقررات مراقبتی و نظارتی نهاد بین‌المللی بازل^۱ مورد بررسی قرار می‌دهد، اما در افغانستان سیستم نظارت به صورت یکپارچه است. چنانکه براساس بند ۶ ماده ۲ قانون بانک مرکزی افغانستان، نظارت بانکی از وظایف اصلی بانک مرکزی تلقی شده و نیز در بند ۲ ماده ۳ قانون ذکرشده به بانک مرکزی صلاحیت داده شده است که غرض اجرای وظیفه نظارتی از بانک‌ها و مؤسسات پولی و مالی معلومات لازم را به دست آورد. موضوع قابل بحث این است که آیا در نظام بانک‌های افغانستان ناظر فقط مسئول نظارت بر سیستم بانک مرکزی است یا مسئولیت نظارت کل نظام بانکی از جمله مؤسسات مالی و پولی را هم به عهده دارد. از بند ۲ ماده ۲۱ قانون بانک مرکزی استنباط می‌شود که ناظر کل فقط مسئول بررسی عملیات داخلی بانک مرکزی است و مهم‌ترین وظایف آن عبارت‌اند از: وضع و حفظ دستورالعمل‌ها و حفظ اسناد مناسب جهت جلوگیری از خطرات احتمالی پولی، بررسی اداره و فعالیت‌های بانک مرکزی، بررسی گزارش و ارائه پیشنهادات به شورای عالی بانک مرکزی، بررسی و رسیدگی به صورت حساب‌های مالی، کنترل بودجه افغانستان و ... بنابراین نظارت بر سیستم بانکی از سوی بانک مرکزی از کارآمد کافی برخوردار نبوده و نیز نظارت یکپارچه بر بازارهای مالی برقرار نمی‌شود. پس پیشنهاد می‌شود که برای پیشگیری مؤثر از جرائم بانکی در افغانستان در قدم نخست سیستم نظارتی از بانک مرکزی جدا شود و با ادغام با قوه قضائیه در چارچوب نهادی مستقل و مجزا به نظارت نظام بانکی پردازد و وظیفه اصلی آن نظارت بر عملکرد تمام مؤسسات مالی دولتی و غیردولتی باشد تا در صورت کشف معاملات مشکوک بلافاصله آن را به گروه اقدام مالی افغانستان اطلاع دهد.

۲-۲. تقویت نظارت غیردولتی

نهادهای نظارتی غیردولتی نیز می‌توانند خطرات جرائم بانکی را افزایش دهند و از این‌گونه جرائم به‌ویژه در سطح کلان آن پیشگیری کنند. این نوع نظارت در مقایسه با نظارت دولتی می‌تواند کارسازتر باشد، به این دلیل که نظارت نهادهای حکومتی می‌تواند تحت تأثیر انگیزه‌های سیاسی و جانب‌دارانه قرار گیرد و حساسیت و دقت لازم را نداشته باشد. درحالی که نظارت غیردولتی مثل رسانه‌ها، نهادهای مدنی، احزاب و... همواره آگاهانه‌تر و با اغماض کم‌تری به نظارت اعمال اجرایی دولت به‌ویژه نظام بانکی می‌پردازند و هیچ هزینه مالی هم بر دولت تحمیل نمی‌شود. در کشورهای توسعه‌یافته نقش نهادهای مردمی در زمینه نظارت و بازرسی در نظام بانکی پررنگ‌تر است که از کاهش جرائم بانکی حاکی است (پدرام سهراب‌لو، ۱۳۸۶: ۱۲۴). قبلاً بیان شد که نظام بانکی افغانستان فقط از سوی بانک مرکزی نظارت می‌شود که با توجه به ملاحظات سیاسی، راهکارهای پیشگیری از جرائم بانکی را به شدت کاهش داده است. بنابراین عدم نظارت نهادهای غیردولتی بر نظام بانکی یکی از عوامل اساسی جرائم بانکی در افغانستان محسوب می‌شود که با تقویت آن می‌توان خطرات جرائم بانکی را افزایش داد و از بروز آن پیشگیری کرد، زیرا برای پیشگیری وضعی از جرائم بانکی رسانه‌ها، احزاب، نهادهای مدنی و... همواره باید بر عملکرد کل نظام به‌ویژه نظام بانکی کشور نظارت داشته باشند.

۲-۳. نظارت و شناسایی کامل مدیران و کارمندان بانکی

نظارت و شناسایی کامل مدیران و کارمندان بانکی نیز از روش‌های افزایش خطرات جرم محسوب می‌شود و نقش مهمی در پیشگیری وضعی از جرائم بانکی دارد (صفاری، بی‌تا: ۲۹۴)، زیرا اولاً، اگر هویت و خصوصیات فردی مدیران و کارمندان برای نهادهای بانکی مشخص باشد، اطمینان بیشتری در تعیین اعضای بانک به‌وجود آمده و از وقوع احتمالی جرائم بانکی پیشگیری به عمل می‌آید؛ ثانیاً، نظارت و بازرسی کارمندان و مدیران بانکی از خودکامگی آنان جلوگیری می‌کند و در نتیجه باعث پیشگیری احتمالی از جرائم بانکی در آینده می‌شود. در افغانستان نیز عدم نظارت و عدم شناسایی کامل کارمندان بانک‌ها از عوامل اساسی جرائم بانکی محسوب می‌شود. دلیل افزایش این‌گونه جرائم عدم شایسته‌سالاری در استخدام کارمندان است و به دلیل ارتباط نزدیک که مدیران بلندرتبه بانک‌ها با دولت دارند در انجام امور کوتاهی می‌کنند و مرتکب جرائم بانکی می‌شوند. نمونه‌های زیاد وجود دارد که مدیران و کارمندان بانک‌های افغانستان در جرائم بانکی

از قبیل پول‌شویی و اختلاس دست داشته‌اند. مثلاً در پرونده‌ای، کارمندان بانک یکی از شعبات کابل بانک نو شهر کابل، در سرقت بیش از شش صد هزار دلار آمریکایی و یک و نیم میلیون افغانی در سال ۱۳۹۲ همکاری کرده‌اند (اطلاعات روز، ۱۳۹۲) و در پرونده‌ای دیگر مدیر نمایندگی بانک ملی افغان در استان^۲ بغلان به اتهام پول‌شویی به مبلغ ۶ میلیون و ۷۴۰ هزار افغانی، متهم و فاعل اصلی جرم پول‌شویی شناخته شده است (ر.ک. آرش، ۱۴۰۰). بنابراین نظام بانکی افغانستان به منظور پیشگیری از جرائم بانکی باید در استخدام کارمندان، سیاست سختگیرانه را اتخاذ کنند و قبل از استخدام مدیر یا کارمند را مورد شناسایی کامل قرار دهند، زیرا سختگیری در استخدام، کلیت ذهنی فرد را ساخته و به فرد اطلاع می‌دهد که با چه شرایطی سختی پذیرفته شده و چه قدرتی در مقابلش قرار دارد (حسن‌آبادی، ۱۳۹۲: ۶۵). به همین دلیل کارمندان حداکثر تلاش خود را می‌کنند که تخلفی را مرتکب نشوند.

۲-۴. تعیین مدیر مبارزه علیه جرائم بانکی

کلارک معتقد است که به‌کارگیری مدیر در اماکن خطرات جرائم را افزایش می‌دهد و باعث پیشگیری وضعی از جرائم می‌شود (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۷۲). برخی کارمندان علاوه بر انجام وظایف اصلی خود به اجرای وظایف نظارتی نیز می‌پردازند. مثلاً اعطای تشویقی به صندوق‌داران بانک برای شناسایی کارت‌های جعلی، میزان سرقت از دستگاه‌های خودپرداز یا میزان پول‌شویی و اختلاس را کاهش می‌دهد و یا تعیین مدیر مبارزه علیه جرائم بانکی در شعبات بانک‌ها می‌تواند از این‌گونه جرائم پیشگیری کند. ماده ۳۶ کنوانسیون مریدا نیز به این موضوع تأکید دارد. چنانکه بیان می‌کند که کشورهای عضو با رعایت اصول اساسی حقوق داخلی خود، وجود نهادها و یا اشخاص متخصص در امر مبارزه با فساد مالی را از طریق اجرای قانون تضمین خواهد کرد. بر همین اساس قانونگذار افغانستان تعیین مدیر مبارزه علیه جرائم بانکی در بانک‌ها و مؤسسات مالی افغانستان را به‌منظور پیشگیری از این‌گونه جرائم لازم و ضروری دانسته است. چنانکه در فقرة ۴ ماده ۵ مقرر مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم بیان می‌کند که مؤسسات مالی باید یک شخص را از نظر مدیر مبارزه علیه پول‌شویی تعیین کنند که وظیفه اصلی آن توسعه و تطبیق موازین مبارزه علیه پول‌شویی در این مقرر باشد. همچنین براساس این

۱. دالر

۲. ولایت

ماده یک شخص جداگانه تعیین می‌شود تا موارد توسعه و تطبیق شده علیه پول‌شویی توسط مدیر آن را مورد بازرسی قرار دهد و از طریق سیستم کنترل داخلی از گزارش‌دهی دقیق و مناسب به گروه اقدام مالی افغانستان اطمینان حاصل کند. بنابراین قانونگذار افغانستان از طریق مداخله اوضاع و احوال ناظر به جرائم اقتصادی (مانند تعیین مدیر مبارزه علیه جرائم اقتصادی) تلاش می‌کند که خطرات جرائم بانکی را افزایش دهد تا از این طریق باعث پیشگیری از جرائم بانکی شود.

۲-۵. تحریم مؤسسات مالی از سوی بانک مرکزی

تحریم مؤسسات مالی از قبیل لغو جواز، جریمه نقدی اخراج مدیریت و جایگزینی مدیر نیز از روش‌های افزایش خطرات جرم محسوب می‌شود و می‌تواند نقش مؤثر در پیشگیری وضعی از جرائم بانکی داشته باشد. قانون‌گذار افغانستان نیز به منظور پیشگیری از جرائم بانکی در ماده ۳۰ مقرر مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم بیان می‌کند که مؤسسات مالی که از اجرای این مقرر تخلف ورزند، به تحریم‌های تجویز شده در مواد ۲۴ و ۵۱ قانون مبارزه علیه پول‌شویی و تحریم‌های سایر قوانین مربوطه محکوم می‌شوند. بنابراین براساس مواد فوق هرگاه یک مؤسسه مالی در اعمالی از قبیل کنترل داخلی، گماشتن یک مدیر مبارزه علیه پول‌شویی، شناسایی درست مشتریان، نگهداری اسناد، گزارش‌دهی به گروه اقدام مالی کوتاهی کند، بخش نظارت امور مالی بانک مرکزی و گروه اقدام مالی افغانستان در قسمت اصلاح مشکل در یک مدت زمان مشخص درخواست می‌کند. در صورت عدم اصلاح مشکلات از سوی مؤسسه مالی اقدامات اجرایی چون لغو جواز، جریمه نقدی، اخراج مدیریت و جایگزینی آن با مدیر جدید که مورد قبول بانک مرکزی باشد، اعمال می‌شود.

۳. روش‌های مبتنی بر کاهش دستاوردها و منافع^۱

کلارک معتقد است که هدف از این روش‌ها، کاهش منافع و دستاوردهای حاصل از ارتکاب جرم است، زیرا زمانی که از انجام عمل مجرمانه سودی عاید بزهکار نشود، از انجام آن منصرف می‌شود. لذا از ابعاد مهم پیشگیری وضعی، پی بردن به عواید ناشی از جرم و یافتن راه‌های مناسب برای کاهش یا حذف آن‌هاست. کلارک کاهش عواید جرم را شامل روش‌های مختلف از قبیل مخفی کردن و حذف آماج جرم، شناسایی اموال، کاهش جذابیت جرم و محروم کردن از منافع

1. reducing the anticipated rewards.

می‌داند (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۲۳۵-۲۳۹). در نظام بانکی افغانستان مهم‌ترین روش‌هایی که می‌تواند از جرائم بانکی پیشگیری کند، کاهش جذابیت جرم و محروم کردن از منافع است که در ادامه به صورت مفصل بحث می‌شود.

۳-۱. محروم کردن از منافع

کلارک، تضییق یا جلوگیری از منافع را به عنوان یکی از روش‌های کاهش دستاورد و منافع بیان می‌کند (صفاری، بی تا: ۲۹۳). لذا محروم کردن از منافع در نظام بانکی نقش مؤثر در پیشگیری از جرائم بانکی خواهد داشت. محروم کردن از منافع لزوماً باعث بروز جرائم بانکی نمی‌شود، اما غالباً جرائم بانکی در بستر منافع ارتکاب می‌شود. به همین منظور سازمان ملل متحد کشورهای عضو را به تدابیر تقویتی جهت شفاف‌تر شدن و جلوگیری از تضاد منافع ترغیب می‌کند (بند ۴ ماده ۷ کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد مالی). در نظام بانکی افغانستان نیز می‌توان با محروم کردن منافع کارمندان بانک یا سایر نهادهای دولتی از طریق جلوگیری از خویشاوندگاری و پارتی‌بازی، از جرائم بانکی پیشگیری وضعی کرد:

الف) خویشاوندگاری^۱: مفهومی موسع دارد، اما به طور دقیق به حالتی گفته می‌شود که شخصی از قدرت یا تصدی برای دستیابی به یک شغل برای اعضای خانواده یا فامیل خویش استفاده کند (پاپ، ۱۳۸۵: ۲۲۴). در زمان حکومت اشرف غنی در تمام ادارات دولتی افغانستان به ویژه نظام بانکی این کشور اکثر استخدام‌ها براساس روابط خانوادگی بود. نمونه بازر آن استخدام اجمل احمدی (داماد برادر رئیس جمهور غنی احمدزی) به عنوان رئیس بانک مرکزی در نظام بانکی افغانستان است. چنانکه به نقل از روزنامه هشت صبح حداقل پنج منبع معتبر از داخل حکومت این موضوع را تأیید می‌کند. نمونه دیگر اینکه دو برادر که از همکاران و نزدیکان اجمل احمدی بودند، با تفاوت زمانی اندک در کرسی‌های مهم بانک مرکزی استخدام شده‌اند^۲ (ر.ک. بهش، ۱۴۰۰).

ب) پارتی‌بازی: اصطلاحی موسع‌تر از خویشاوند گماری بوده و عبارت از ترجیح دوستان و همکاران نسبت به شخص شایسته دیگر در انجام وظیفه است. این اصطلاح در انگلستان به علقه خاطر هم‌مدرسه‌ای قدیمی یا گروه دوستان قدیمی معروف شده است (پاپ، ۱۳۸۵: ۲۲۵). در

1. nepotism

۲. برای مطالعه بیشتر این قضایا ر.ک. حسیب بهش، ۱۴۰۰.

دوران حکومت اشرف غنی به شدت در اکثر ادارات دولتی به ویژه بانک مرکزی عزل و نصب براساس هم‌گروه بودن، جریان داشت. برای نمونه روزنامه هشت صبح به اسنادی دسترسی پیدا کرده که نشان می‌دهد اجمل احمدی رئیس بانک مرکزی سابق به‌گونه غیرقانونی کارمندان شایسته و باتجربه بانک مرکزی را عزل، و درمقابل، افراد بی‌کفایت و بدون تجربه از هم‌گروه‌های خویش را استخدام می‌کرده است. چنانکه براساس یک مکتوب از سوی رئیس بانک مرکزی شخصی به اسم نورالله، بدون سپری کردن مراحل قانونی (از جمله ثبت نام، شارت لیست، امتحان، مصاحبه، بررسی اسناد تحصیلی و تجربه کاری به‌طور مستقیم و رقابت) در بست ۳ شامل وظیفه شده است (ر.ک. بهش، ۱۴۰۰). این موضوع، اولاً، در مخالفت صریح با قانون کار افغانستان قرار دارد؛ ثانیاً، براساس قانون بانک مرکزی افغانستان، کارمندان بانک مرکزی بعد از سپری آزمون، مصاحبه و درنهایت امضای هیئت عامل، استخدام می‌شود. چنانکه در فقره ۱ ماده ۲۳ این قانون بیان شده است که هیئت عامل مطابق قوانین و مقررات بانکی، کارکنان و نمایندگان این بانک را مقرر و برکنار می‌کند، درحالی که در زمان اجمل احمد در بسیاری از موارد، عزل و نصب کارمندان خودسرانه و بدون درنظر گرفتن هیئت عامل بانک مرکزی بوده است. بدیهی است که این خویشاوندگماری‌ها و پارتی‌بازی‌ها در نظام بانکی افغانستان می‌تواند نقش مؤثر در بروز جرائم بانکی داشته باشد. لذا برای پیشگیری وضعی از جرائم بانکی در این کشور باید قانونی خاص در این زمینه تصویب شود تا کارمندان بالاترته از این‌گونه منافعشان محروم شوند، زیرا تصویب قانون خاص در این زمینه لازمه مدیریت شایسته بانکی است.

۳-۲. توسعه و انکشاف واحد اطلاعات مالی (FIU)^۱

کلارک معتقد است که کاهش جذابیت جرم از روش‌های کاهش دستاورد یا منافع جرم است (بهره‌مند، ۱۳۹۳: ۱۶۴). لذا توسعه گروه اقدام مالی افغانستان نیز می‌تواند در کاهش جذابیت جرائم بانکی نقش مفید داشته باشد. مثلاً این نهاد با گزارش‌دهی هفته‌وار، ماهانه و سالانه یا تجزیه و تحلیل معاملات مشکوک، می‌تواند از جرائم بانکی جاذبه‌زدایی کند و باعث پیشگیری آن شود. به این دلیل که گروه ویژه اقدام مالی با گزارش‌دهی و تجزیه و تحلیل معاملات مشکوک^۲، جرئت

1. Financial Intelligence Unit

۲. ماده ۷ کنوانسیون پالرمو و ماده ۵۸ کنوانسیون مریدا دولت‌ها را به تشکیل گروه ویژه اقدام مالی (FATF) مکلف کرده است.

ارتکاب عمل مجرمانه را از بسیاری بزهکاران بانکی سلب می‌کند. در کشورها چهار مدل گروه اقدام مالی وجود دارد که عبارت‌اند از:

الف) مدل اداری^۱: این مدل در داخل نهادهای دولتی یا تحت یک وزارتخانه (غیر از دستگاه‌های قضائی و پلیسی) همانند وزارت مالیه یا بانک مرکزی ایجاد می‌شود.

ب) مدل پلیسی^۲: دومین شکل رایج واحدهای اطلاعات مالی، مدل پلیسی است. وجود پلیس بین‌الملل این مزیت را به واحد اطلاعات مالی می‌دهد که دسترسی به اطلاعات آسان‌تر شود. اما قید و بندهایی که معمولاً در دستگاه‌های پلیسی وجود دارد، باعث می‌شود کارایی گروه اطلاعات مالی به نحوی تحت تأثیر قرار گیرد.

ج) مدل قضائی^۳: تعدادی محدودی از کشورها از واحد اطلاعات مالی در درون قوه قضائیه استفاده می‌کنند. در کشورهای که قوانین مجرمانه بانکی شکل بسیار سختگیرانه دارد، این مدل می‌تواند مفید و مؤثر واقع شود.

د) مدل ترکیبی^۴: در این مدل با توجه به نقاط قوت و ضعف سایر مدل‌ها، ترکیب از تمام مدل‌ها انتخاب می‌شود که مزیت و کارایی گروه اطلاعات مالی را به حداکثر می‌رساند (عبدالله قنبرلو، ۱۳۹۸: ۵۸). در نظام بانکی افغانستان گروه اقدام مالی قبلاً ایجاد شده که مدل آن اداری است. این نهاد براساس فقره ۱ ماده ۲۵ قانون جلوگیری از پول‌شویی و عواید ناشی از جرم، توسط بانک مرکزی افغانستان تأسیس و تشکیل آن براساس دستورات گروه کاری اقدامات مالی تنظیم می‌شود. هدف گروه اقدام مالی افغانستان تجزیه و تحلیل گزارشات معاملات مشکوک و سایر معاملات مربوط به پول‌شویی، جرائم اصلی و تأمین مالی تروریسم و نشر نتایج آن طبق احکام قانون است (فقره ۲ ماده فوق). بنابراین تقویت و ارتقای گروه اقدام مالی افغانستان از مدل اداری به مدل ترکیبی، می‌تواند در پیشگیری از جرائم بانکی مؤثر واقع شود، زیرا در مدل اداری، تأسیس این نهاد بر عهده بانک مرکزی است و نیز در تشکیل اعضای آن نقش دارد. پس ممکن است گاهی براساس ملاحظات سیاسی بین بانک مرکزی و گروه اقدام مالی، پیشگیری از جرائم بانکی با مشکل

-
1. administrative
 2. law enforcement
 3. judicial
 4. hybrid

مواجه شود. لذا اگر مدل این نهاد از اداری به ترکیبی تبدیل شود، به احتمال زیاد ملاحظات سیاسی از بین می‌رود و باعث پیشگیری از جرائم بانکی خواهد شد.

۴. روش‌های مبتنی بر حذف معاذیر^۱

هدف کلارک از این روش‌ها، سلب توجه‌هاست که باعث تحریک یا تشویش فرد به ارتکاب جرم می‌شود؛ به این معنا که بزهکاران قضاوت منطقی از رفتار خود دارند و در اغلب موارد برای بی‌اثر کردن اعمال مجرمانه خود، آنرا منطقی جلوه می‌دهند. راهکار وضعی این روش‌ها، دفع چنین عذرهای رفتارهای منطقی است. کلارک این روش را شامل وضع قوانین، تسهیل رعایت قوانین، تشویق مردم به اجرای قوانین و آگاهی و بیدار کردن وجدان مردم می‌داند (صفاری، بی‌تا: ۲۹۵). قانونگذار افغانستان نیز به این روش‌ها جهت پیشگیری وضعی از جرائم بانکی توجه کرده است که در ادامه به صورت مفصل بحث می‌شود:

۴-۱. آگاهی

کلارک معتقد است که این روش وضعی، از دو جهت با پیشگیری اجتماعی فرق می‌کند. اولاً، اینکه بر اشکال خاص وقوع جرم متمرکز است؛ ثانیاً، این روش جهت آگاهی یا بیدار کردن وجدان بزهکاران حین ارتکاب جرم است نه تلاش برای تغییر رفتارهای عام آن‌ها نسبت به نقض قانون (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸: ۲۴۸). مثلاً برداشتن پول نقد به وسیله یک کارمند بدون اجازه صندوقدار بانک یا استفاده از رمز و کد بدون اجازه همکار. بنابراین باتوجه به ابعاد اقتصادی، حقوقی و جرم‌شناختی جرائم بانکی، آموزش و آگاهی افراد درگیر در مبارزه با این‌گونه جرائم بر کشف و نتیجه‌بخش بودن مبارزه، تأثیر مستقیم دارد (ساداتی، ۱۳۹۴: ۲۱). یعنی هرچه آگاهی افراد درگیر در مبارزه با جرائم بانکی بالا برود به همان میزان جرائم بانکی کاهش می‌یابد. لذا از آنجایی که کارمندان بانکی در مبارزه با جرائم بانکی نقش مهم دارند، پس آموزش و آگاهی آنان می‌تواند در پیشگیری از جرائم بانکی مؤثر واقع شود. مثلاً آگاهی به کارمندان که بدون اجازه از رمز و کد سایر همکاران خویش استفاده نکنند.

قانونگذار افغانستان به این موضوع مهم توجه کرده و در ماده ۲۸ مقررده مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم بیان می‌کند که مؤسسات مالی، مسئول آموزش

1. removing excuses

کارمندان و به‌روزرسانی مداوم مهارت‌های آنان مطابق این مقررده هستند. آموزش باید شامل مثال‌های عینی و واقعی معاملات شود که باعث پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم می‌شود و نیز آگاهی‌دهی در مورد نقش کارمندان در پروسه عمومی تشخیص و مجازات پول‌شویان و تأمین‌کنندگان مالی تروریست‌ها باشد. همچنین فقره ۴ بند ۱ ماده ۱۹ قانون پول‌شویی مقرر می‌دارد که بانک‌ها و سایر مؤسسات مالی مکلف به آموزش و آگاهی مداوم مسئولان و کارمندان خویش به منظور جلوگیری از پول‌شویی هستند.

۴-۲. تدوین مقررات شفاف و سخت‌گیرانه بانکی

کلارک بیان می‌کند که وضع قوانین از روش‌های حذف معاذیر جهت پیشگیری وضعی از جرائم است (کلارک و جان‌اک، ۱۳۸۸: ۲۴۷). لذا نظام بانکی افغانستان برای بهبود عملکرد مدیریتی خود یا پیشگیری از جرائم بانکی باید در هنگام تصویب مقررات، سخت‌گیرانه عمل کند. مثلاً هنگام تصویب مقررات و دستورالعمل‌ها باید ویژگی‌های زیر را مدنظر قرار دهد:

الف) قوانین نباید خیلی مغلق و پیچیده باشد، بلکه ضمن تسهیل در تجارت، مدافع پیشگیری وضعی از جرائم بانکی باشد.

ب) مقررات ویژه با ایجاد رغبت، کاهش جرائم بانکی را از خود مسئولان بانک‌ها اقتضا و بانک‌ها را مکلف کند که در انجام این امر تلاش ورزند.

ج) مقررات برای کارمندان بانک سخت‌گیرانه باشد و لزوم رعایت پیشگیری از جرم را از خود آنان آغاز کند و هدف ذهنی همه کارمندان را در ابتدای مسئولیتشان، پیشگیری از جرائم بانکی قرار بدهد (حسن‌آبادی، ۱۳۹۲: ۵۰).

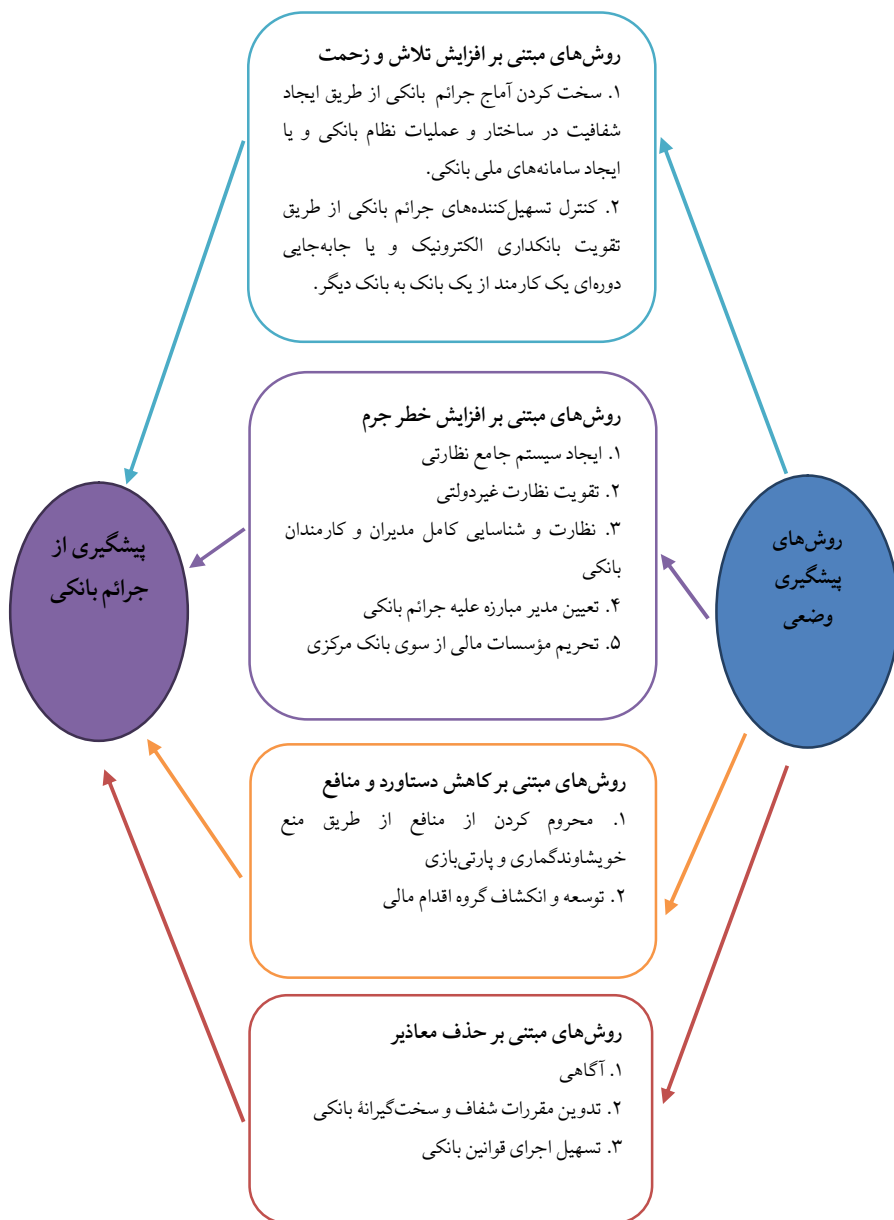
د) هرگونه اقدامات پیشگیرانه وضعی را فهرست کنند و در هنگام تصویب قوانین مدنظر قرار دهند.

ه) در جریان تصویب قوانین، با همه گروه‌های متأثر از این قوانین به‌ویژه بانک مرکزی و سایر مؤسسات مالی و پولی رایزنی مناسب انجام دهند. بنابراین نظام بانکی افغانستان در صورت مدنظر قرار دادن این موضوعات در هنگام تدوین مقررات، می‌تواند نقش مؤثری در پیشگیری از جرائم بانکی داشته باشد.

۴-۳. تسهیل اجرای قوانین بانکی

کلارک معتقد است که تسهیل اجرای قوانین از روش‌های حذف معاذیر به‌منظور پیشگیری از جرائم است (صفاری، بی‌تا: ۲۹۴)، ولی سهل‌انگاری در اجرای قوانین و مقررات از چالش‌های اساسی

در نظام بانکی افغانستان جهت پیشگیری و مبارزه با جرائم بانکی است. چنانکه افغانستان از حیث تطبیق قانون دارای پایین‌ترین شاخص تطبیق قانون شناخته شده و براساس پروژه تطبیق عدالت جهانی^۱ در جایگاه ۱۱۱/۱۱۱۳ قرار گرفته است؛ یعنی سومین کشور ضعیف از حیث تطبیق قانون شناخته شده است (ر.ک. امین‌یار، ۱۳۹۶). بدیهی است که بانک مرکزی افغانستان نیز همانند سایر ادارات دولتی در بدترین وضعیت از حیث تطبیق قانون قرار دارد. به همین دلیل در امر پیشگیری از جرائم بانکی ناکام بود. مثلاً در ساختار بانکی افغانستان، کارمندان فوقانی، وسطی و پایانی بانک‌ها، به خصوص رئیس عامل بانک باید براساس درجه تحصیلی و تجربه کافی در امور بانکی تعیین شوند. ولی در عمل دیده شده است که در تثبیت شایستگی مدیران بانکی از جمله کابل بانک، دپشتی تجارتي بانک و بانک ملی از سوی بانک مرکزی اهمال صورت گرفته است. برای نمونه در زمان حکومت اشرف غنی احمدزی، اجمل احمدی ضمن اینکه همواره هویت افغانستانی بودن و لیاقت و شایستگی وی زیر سؤال بود، بدون اخذ رأی اعتماد از سوی مجلس به‌عنوان رئیس بانک مرکزی مشغول وظیفه بود (ر.ک. بی‌نام، ۱۴۰۰). بدیهی است که این سهل‌انگاری در اجرای قوانین بانکی از سوی مقامات بلندرتبه، عامل اساسی بروز جرائم بانکی محسوب می‌شود. بنابراین تسهیل اجرای قوانین در نظام بانکی افغانستان به‌منظور پیشگیری از جرائم بانکی امری لازم و ضروری است.

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

نتیجه

امروزه جرائم بانکی از چالش‌های جدی در دنیاست که افغانستان از این امر مستثنا نیست. با وجود اینکه تلاش‌های فراوانی در نظام بانکی افغانستان به منظور پیشگیری از جرائم بانکی (از قبیل ایجاد گروه اقدام مالی، تصویب قوانین و مقررات متعدد بانکی و محقق شدن به کنوانسیون‌های بین‌المللی از جمله کنوانسیون مبارزه با جرائم فساد مالی "مریدا" و کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی "پالمو") انجام شده است، اما در عمل در مسیر پیشگیری از جرائم بانکی ناکام بوده و توفیق چندانی نداشته است. می‌توان گفت علت اصلی جرائم بانکی در افغانستان فساد دولتی به‌ویژه فساد در حوزه بانکی است. لذا برای حل این معضل به منظور پیشگیری و کاهش آن باید چالش‌ها و خلأهای حقوقی و جرم‌شناختی را شناخت و به رفع آن پرداخت. به همین دلیل در جامعه افغانستان تنها جرم‌انگاری و کیفرنگاری تأثیری در پیشگیری از جرائم بانکی نخواهد داشت. باید راهکارهای ویژه و مبتنی به اصول جرم‌شناختی به‌ویژه روش‌های چهارگانه کلارک را طراحی کرد تا جرائم بانکی از حالت عرف سیاسی یا تجاری خارج و این ذهنیت در مردم افغانستان ایجاد شود که اعمال این نوع جرائم خیانت ملی است. در این راستا به منظور پیشگیری مؤثر جرائم بانکی می‌توان به چند شیوه عمل کرد. اولاً، به نظر می‌رسد که مهم‌ترین چالش و معضل در مورد پیشگیری از جرائم بانکی در نظام بانکی افغانستان، بازدارنده نبودن قوانین بانکی است. با نگاهی به قوانین بانکی و اخبار منتشرشده در رسانه‌ها می‌توان دریافت که خلأ وجود قوانین منسجم بانکی و بازدارنده در زمینه این‌گونه جرائم احساس می‌شود. پس شایسته است قانونگذار افغانستان با بررسی و بازنگری مجدد قوانین به‌ویژه قوانین مربوط به حوزه جرائم بانکی گام مثبتی در راستای بازدارنده کردن و پیشگیری این جرائم بردارد؛ ثانیاً، توان‌بخشی لازم به بخش‌های نظارتی بانک‌ها به‌ویژه بانک مرکزی افغانستان اصلی‌ترین اقدام پیشگیرانه در راستای کاهش جرائم بانکی است. همچنین بخش‌های نظارت بانک‌ها تخصصی‌تر شود، کارمندان بانکی به‌صورت کامل شناسایی شوند و نیز نظارت غیردولتی تقویت شود تا زمینه کاهش جرائم بانکی بیشتر فراهم شود؛ ثالثاً، یکی دیگر از معضلات و چالش‌ها دخالت بیش از حد مقامات بلندرتبه دولتی به‌ویژه در زمان حکومت حامد کرزی و اشرف غنی در عملیات بانکی است. این دخالت‌ها و نبود نظارت دقیق از سوی مراجع دیگر زمینه بروز جرائم بانکی را افزایش داده است و در برخی خسارات جبران‌ناپذیری به جا گذاشته است که در چند سال اخیر پرونده‌های برملاشده از این موارد کم نبوده است، برای نمونه قضیه اختلاس میلیاردی کابل بانک. همچنین تسهیل اجرای قوانین بانکی، تقویت بانکداری الکترونیک و ایجاد سامانه‌های ملی بانکی از مواردی هستند که باید در آینده نیز مدنظر نظام بانکی قرار گیرند.

بنابراین باتوجه به چالش‌ها و خلأهای موجود در راستای پیشگیری وضعی از جرائم بانکی در نظام بانکی افغانستان، پیشنهاد می‌شود در قدم اول به جای فرهنگ خویشاوندگماری و پارتی‌بازی، فرهنگ شایسته‌سالاری و تخصص کارمندان بانکی ترویج شود؛ در قدم دوم در زمینه سهل‌انگاری در اجرای قوانین بانکی تلاش جدی صورت گیرد، تا اجرای قوانین از سوی همکاران به‌ویژه مقامات بلندپایه نظام بانکی به یک فرهنگ و ارزش تبدیل شود؛ در قدم سوم یک شبکه جامع بانکی الکترونیک در افغانستان ایجاد شود تا از طریق آن تراکنش‌های مالی به‌وسیله اینترنت‌بانک و موبایل‌بانک انجام شود. البته نباید این فناوری مختص به انتقال پول الکترونیک باشد، بلکه خریدهای برخط، پرداخت پول برق، آب و... نیز از همین درگاه صورت گیرد و جهت ایمن بودن این شبکه باید انتقالات مالی سقف معین داشته باشد؛ قدم سوم، به‌منظور جلوگیری از استفاده‌جویی مدیران و کارمندان بانکی باید اختیارات ویژه درون‌بانکی و برون‌بانکی ناظران بیشتر شود؛ در گام چهارم افغانستان نیاز مبرم و اساسی به نهاد پیشگیری از جرم دارد. به‌نظر می‌رسد که ابتدا نهاد پیشگیری از جرم و در زیرمجموعه آن واحد پیشگیری از جرائم بانکی تأسیس شود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آرش، علی (۱۴۰۰)، «بررسی هشت پرونده پول‌شویی؛ کی‌ها و چگونه تطهیر پول کردند»، روزنامه هشت صبح، کابل، ۳۰ دلو.
- اسلامی، مهدی (۱۴۰۰)، تحلیل اقتصادی جرائم بانکی در حقوق ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- بی‌نام (۱۳۹۲)، «امنیت بانک‌ها و اعتماد آسیب‌دیده مردم»، اطلاعات روز، ۳۰ میزان.
- امین‌یار، محمدظریف (۱۳۹۶)، «ده مورد از ناکامی‌های بانک مرکزی افغانستان»، نن آسیا، ۲۳ بهمن ماه.
- برزآبادی، محمد بابایی (۱۳۹۵)، راهکارهای مبارزه با پول‌شویی در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری (مطالعه موردی مؤسسه اعتباری کوثر)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.
- بهش، حسیب (۱۴۰۰)، «بحران در قلب نظام مالی، اجمل احمدی با بانک مرکزی چه کرده است؟»، روزنامه هشت صبح، کابل، افغانستان، ۲۳ سرطان.
- بهره‌مند، حمید، حسین محمدکوره‌پز، و احسان سلیمی (۱۳۹۳)، «راهبردهای وضعی پیشگیری از جرائم سایبری»، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۷.
- پاپ، جرمی (۱۳۸۵)، «پارلمان و قانونگذاری علیه فساد»، ترجمه مسعود فریادی، نشریه مجلس و پژوهش، شماره ۵۲.
- جمالی، قاسم‌علی، عباس نرگسیان و علی پیران‌نژاد (۱۳۹۵)، «ارزیابی وضعیت شفافیت وب‌سایت‌های سازمان‌های دولتی، وزارتخانه‌های دولتی ایران»، نشریه مدیریت دولتی، شماره ۱.
- جلیلیان، مهدی و سعید عطازاده (۱۳۹۴)، «تحلیل جرم‌شناختی جرائم اقتصادی»، نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، شماره ۱.
- حسن‌آبادی، اعظم (۱۳۹۲)، جایگاه نظام بانکی در پیشگیری از جرائم مالی و اقتصادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- حسینی، سید حسین و افشین آذری متین (۱۳۹۴)، «پیشگیری از جرم پول‌شویی در نظام پولی و بانکی»، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۱۳۵.
- حشمتی مولایی، حسین (۱۳۸۴)، عوامل مؤثر بر اختلاس بانکی، تهران: پژوهشکده پولیو بانکی.
- رزنبام، دنیس، آرتور لوریسیو و روبرت داویس (بی‌تا)، «پیشگیری وضعی از جرم»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۲.
- دادخدایی، لیلا (۱۳۹۰)، فساد مالی - اداری و سیاست جنایی مقابله با آن، ج ۱، تهران: میزان.
- دافغانستان بانک (۱۳۹۹)، «برنامه حسابدهی دولت به ملت، اداره ارتباطات عامه و استراتژیک ریاست جمهوری»، مرکز اطلاعات و رسانه‌های حکومتی، شماره ۱۱.
- دافغانستان بانک (۱۳۹۹)، «گزارش‌دهی معاملات بزرگ تبادل اسعار»، مرکز تحلیل معاملات و راپورهای مالی افغانستان، کابل.

- بی‌نام (۱۴۰۰)، «طالبان حقوق رئیس بانک مرکزی پیشین افغانستان را تعلیق کرد»، *دنیای اقتصاد*، شنبه ۲۳ بهمن.
- زارعیان چناری، حسین (۱۳۹۶)، *اختلاس در شبکه بانکی و راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران.
- ساریخانی، عادل و روح‌الله اکرمی سراب (۱۳۹۲)، «کارکردهای پیشگیرانه شفافیت در سیاست جنایی»، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۸۲.
- ساداتی، محمدمهدی (۱۳۹۴)، «معیارهای کارآمدی درون‌سازمانی نهادهای مبارزه با فساد اقتصادی (با تأکید بر کنوانسیون مریدا و طرح تشکیل سازمان مبارزه با مفاسد اقتصادی)»، *نشریه حقوق اداری*، شماره ۹.
- سهراب‌لو، پدram (۱۳۸۶)، «تیین نسبت آزادی مطبوعات و مفاسد اقتصادی و پیشگیری و مقابله»، *فصلنامه پیشگیری از جرم*، شماره ۴.
- صفاری، علی (بی‌تا)، «مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم»، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۳۳-۳۴.
- عبدالحسین‌زاده، محمدحسین و مهدی ثنایی (۱۳۹۴)، «تیین مفهوم و کاربرد شفافیت در عرصه حکمرانی و اداره امور دولتی»، *نخستین کنفرانس ملی مدیریت دولتی ایران*.
- قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۸)، «بررسی ماهیت و کارکرد واحدهای اطلاعات مالی (FIUS)»، *پژوهشکده مطالعات راهبردی*، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، ۲۰ آذر.
- کلارک، رونالد و جان اک (۱۳۸۸)، *جرم‌شناسی پیشگیری (۶۰ رویه و راهکار برای پیشگیری از جرم)*، ترجمه مهدی مقیمی و مهدیه تقی‌زاده، تهران: سازمان زرد.
- لارنت چتین، پیتر، جان مک دونل، سدريک موس، پل الن اسکات و امیل وندرروز (۱۳۹۲)، *پیشگیری از پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم: راهنمای علمی برای ناظران بانکی*، ترجمه مریم کشتکار، تهران: تاش.
- فساد مالی و اقتصادی (ریشه‌ها، پیامدها، پیشگیری و مقابله) (۱۳۸۲)، ج ۳، تهران: مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- میرزائی، مریم (۱۳۷۸)، *بررسی تطبیقی پیشگیری از جرائم اقتصادی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- میرخلیلی، محمود و محمد شمشير (۱۳۹۶)، «پشگیری وضعی از فساد مالی با رویکرد به آموزه‌های اسلامی»، *فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی*، شماره ۱.
- میرزاجانی، حمیدرضا و مجید نجات‌زادگان (۱۳۹۷)، «اعتبارسنجی و نقش آن در پیشگیری از پول‌شویی در بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی ایران»، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۸۱.

ب) قوانین و مقررات داخلی و اسناد بین‌المللی

- *کود جزای افغانستان مصوب سال ۱۳۹۶.*
- *قانون بانکداری افغانستان مصوب سال ۱۳۹۴.*
- *قانون دافغانستان بانک (بانک مرکزی) مصوب سال ۱۳۸۲.*
- *قانون جلوگیری از پول‌شویی و عواید ناشی از جرم مصوب سال ۱۳۹۳.*
- *قانون جلوگیری از تمویل تروریسم مصوب سال ۱۳۹۳.*

- مقررۀ تنظیم فعالیت صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی بانک مرکزی افغانستان مصوب سال ۱۳۹۷.
- مقررۀ مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پول‌شویی و تمویل تروریزم بانک مرکزی افغانستان، مصوب سال ۱۳۹۴.
- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مالی (مریدا) مصوب سال ۱۳۸۱.
- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی (پالرمو) مصوب سال ۱۳۷۸.
- توصیهٔ چهل‌گانهٔ گروه اقدام مالی مصوب سال ۱۳۶۸

ج) منابع انگلیسی

- Biagoli, A. (2008), "Financial crime as a threat to the wealth of nations", **journal of money laundering control**, Emerald group publishing limited, vol . 11, No. 1.
- Boorman, J., & S. Ingves (2001), **Financial system abuse, financial crime and money laundering, Monetary and Exchange Affairs and Policy Development and Review Departments**.
- Clarke, R. V. (1995), In Michael Tonry and David P. Farrington [eds], **Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention, Crime and Justice**, Vol. 19, Chicago IL: University of Chicago Press.
- Clarke, R. R. (1997), **Situational Crime Prevention: Successful Case Studies, Second Edition**, New York: Harrow and Heston.
- Clarke, R. V., & D. B. Cornish (1985), **Crime Control in Britain: A Review of Policy Research**, Albany: State University of New York Press.
- Cornish, D. B., & R. V. Clarck (2003), "Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention", **Crime Prevention Studies**, Vol. 16.
- Davis, E.P., & U. Obasi (2009). "The Effectiveness of Banking Supervision", **Brunel University, Economics and Finance Working Paper Series**, Working Paper, No. 09-27.
- Korsell, I. E. (2005), "Methods to prevent economic crime", **Brottsforebyggande radet**, Stockholm
- Keeney, R.L. (1999), "The value of Internet commerce to the customer", **Management science**, No.15 (1).
- Morelli, V., & P. Belkin (2009), "NATO in Afghanistan: A Test of the Transatlantic Alliance", **Congressional Research Service**, www.crs.gov. RL.33627.
- Nikoloska, S., & I. Simonovski (2012), "Role of banks as entity in the system for prevention of money laundering in the Macedonia", **Social and Behavioral Sciences**, No.44.
- Pandit, A. Ch., & M. Tazul Islam, N. Ahamd, Sh. M. Ahsan Habib, & K. Hossain (2018), **Corporate Ethics and Financial Crime in Banks: Bangladesh Perspective**, Bangladesh Institute of Bank Management, N2p Bangladesh.
- Picard, M. (2008), "Financial crimes: the constant challenge of seeking effective prevention solutions", **Journal of Financial crime**, No.15.
- Rondeaux, C. (2011), "Cleaning up Afghanistan's banking system", **Interntional crisis group**, Asia.
- Sampford, Ch. (2007), **Measuring Corruption**, Ashgate